

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: **«Функції рунічної писемності у ранньосередньовічних германців та скандинавів»**

«Functions of the early medieval German and Scandinavian runes»

Виконав: студент денної форми навчання
напряму підготовки історія та археологія

Аброскін Костянтин Сергійович

Керівник – к.і.н., доц. Луговий О.М.

Рецензент – к.і.н., доц. Новікова Л.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від _____ 2020 р.

Захищено на засіданні ЕК №

Протокол №__ від _____ 2020 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Одеса - 2020

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Історіографія та джерельна база дослідження.....	7
Розділ II. Походження рун.....	12
2.1 Наукові теорії та гіпотези.....	12
2.2 Аналіз міфологічної версії.....	22
Розділ III. Використання рун на різних етапах розвитку рунічного письма.....	29
3.1 Старший Футарк та готський алфавіт.....	29
3.2 Молодший Футарк.....	34
3.3 Гальдрстави.....	40
Розділ VI. Функціональна типологія носіїв рунічних написів.....	44
4.1 Рунічні камені.....	44
4.2 Зброя.....	46
4.3 Амулети.....	49
Висновки.....	52
Список джерел та літератури.....	55

Вступ

Функції рунічної писемності – дуже спекулятивна тема. Про руни нам відомо не багато, через невелику кількість джерел та свідчень самих германців. Ми маємо величезну кількість археологічних та письмових пам'ятників. Ми маємо епічний культурний пласт германських народів, котрий сформувався скоріш за все до появи рун, як письмової системи. Через велику кількість запитань, на котрі просто не має відповіді, а є лише припущення, котрі зазвичай не відповідають на поставленні запитання, на рунах як на об'єкті культурної та історичної спадщини починають паразитувати.

Актуальність теми дослідження полягає у спробі встановити, яким чином з'являються руни, також звідки вони походять та які історичні процеси на це вплинули, враховуючи вже відомі нам академічні теорії та гіпотези. Методом порівняльного аналізу та індуктивним методом умовиводу, проаналізувати міфологічні сюжети, та епос ранньосередньовічних германців. Встановити зв'язок із фольклором та реальними подіями раннього середньовіччя, в котрих приймали участь германські племена. Також привести класифікацію функціонального завдання рун як інструменту писемності та ворожби.

Мета дослідження полягає у вивченні питання появи рунічної писемності та напрямів використання рун.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- опрацювати та зробити детальний аналіз джерел
- проаналізувати та узагальнити наукову літературу з проблеми

- дослідити контакти з іншими народами, з якими в свою чергу відбувався культурний обмін
- простежити розвиток суспільства германських народів
- з'ясувати чи справді руни були цілком запозиченою письмовою системою
- розрізнити функції рунічної писемності на різних етапах
- провести типологізацію предметів-носіїв рунічного письма

Об'єктом дослідження виступають руни як письмова система.

Предметом дослідження є функції рунічної писемності в культурі германо-скандинавського світу.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють умовний час від появи рун до остаточного припинення їхнього використання, тобто I-XIII ст. Аналіз гіпотез, щодо виникнення рунічної письмової системи германців, потребує звернення до реалій I ст. н. е., але руни як залишкове явище язичницької скандинавської культури, епізодично побутували і після християнізації, через ізоляцію а також через деякі історичні умови на півночі Швеції, руни використовувалися аж до модерного часу.

Територіальні рамки дослідження охоплює території країн сучасної Німеччини, Данії, Норвегії, Швеції, Північної Італії, Англії та України. Такі широкі рамки встановленні через величезну площу розповсюдження германців згідно з археологічними та письмовими пам'ятниками, котрі були знайдені на території вищезазначених країн.

У дипломній роботі використовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. До загальнонаукових слід віднести метод збору

інформації, аналізування, синтезу, індукції та дедукції. За допомогою аналітичних методів в роботі простежується відокремлення такої проблеми, як, тісне відображення рун як предмету релігійного статусу, а також питання розвитку германців. Щодо спеціальних методів, можна виділити загальноісторичний метод порівняльно-історичний, завдяки котрому простежується динаміка подій та історичних явищ, котрі вплинули на свідомість на релігійну систему германців, також історико-системний метод, який розглядає об'єкт дослідження як цілісну рухому систему.

Перший розділ має назву «Історіографія та джерельна база дослідження», мова йдеться про використану літературу, котра була необхідна для вирішення проблемного питання дослідження. Для написання роботи були відібрані різні джерела, котрі можна поділити на аналітичну, лінгвістично-філологічну, археологічну та міфологічну. Спроба встановити логічну ціп між станом суспільства германців їх релігійної системи та специфікою їх міфології. Лінгвістично-філологічна література була використана, щоби простежити розвиток рун як системи писемності.

У другому розділі під назвою «Походження рун» мова йдеться про відомі теорії, щодо самого походження рун, як самостійної письмової системи германців. У цьому розділі також висвітлюється проблема інтерпретації міфологічних сюжетів, також спроба встановити чому саме, у германських народів розвиваються міфологеми іншим чином, на відміну від інших народів Європи того часу.

Третій розділ під назвою «Використання рун» доповідає про функціональну спрямованість рун, як магічних знаків, так і звичайної писемної системи, котра використовується людьми у магічних та побутових цілях. Розділ має два підрозділу, для більш комфортного простеження розвитку писемності германців.

Четвертий розділ має назву «Функціональна типологія носіїв рунічних написів», в цьому розділі класифікуються археологічні знахідки-носії рунічних написів, також йде спроба інтерпретувати, та встановити в загальні навіщо наносилися руни на камені, зброю та інші предмети. Також в ході дослідження встановлюється наявність запозичення деяких видів використання рун.

Висновки

Функції рунічної писемності відрізнялися протягом часу. Вони використовувалися у обрядах та різноманітних містичних практиках. Цьому підтвердження ми знаходимо згідно з археологічних досліджень. Щодо традиції встановлення рунічних каменів, та нанесення рун на зброю та інші предмети побуту германців, котрі виконували функцію оберегів та амулетів, можна розподілити цю функцію на дві частини:

Перша функція рунічної системи писемності ранньосередньовічних германців – магія. На рунічних каменях та зброї від IV ст. н.е. та до приблизно IX ст. н.е. є магічні формули та заклинання. Вони первісно виконували функції замови та захисту, через вірування германців в удачу.

Друга функція рунічної писемності – побут. Це можна встановити та остаточно завірити через знайдені археологами елементи листів як з любовними посиланнями, так і з творами епічного характеру. Також це боргові листи або християнські написи, котрі в свою чергу з'являються пізніше та витискаються латиною.

Витискання рунічної писемності пов'язано з давніми віруваннями германців у магічну силу рун, через це у творах християн руни та все, що з ними пов'язано демонізується як пережитки язичництва. Особливо це спостерігається у творах німецьких священиків, котрі описували процес християнізації Швеції, котрий в свою чергу проходив дуже повільно та з кровопролиттям.

На амулетах та зброї різноманітних германських племен, первісно на місцях перебування готів, та опираючись на археологічні знахідки у Данії, ми бачимо руни, котрі були нанесені вже з відомих для нас причин, але навіть з перекладом, ми не можемо остаточно встановити його значення. Авжеж

відомо, що то є форма магії, але що воно позначає, нам невідомо. Це пов'язано перш за все з поганою якістю збереження артефакту. Встановлення функції рунічного напису дослідниками, на будь якому артефакті, котрий датується приблизно IV-V ст. н. е., дещо складний процес. Неможливо остаточно встановити, що саме позначав цей напис, та для чого він був нанесений, пов'язане це первісно з дуже малою кількістю джерел. Але завдяки епосу та збірникам скандинавських поем, до речі скальдична традиція остаточно формується приблизно у часи епохи вікінгів, ми можемо припустити функцію, котру виконував цей напис.

Руна у перекладі позначає «таємниця», цю таємницю треба досліджувати. Якщо ми не можемо остаточно встановити, коли та ким саме руни були винайдені. Ми згідно з великою кількістю археологічних пам'ятників, можемо встановити для чого ця писемність використовувалася. Інтерес до рун як до предмету вивчення та сама рунологія як наука також змінювалася.

Нажаль у наші часи, вони використовуються для різноманітних магічних практик. Це викликано великою кількістю ненаукової літератури, котрі були написані різноманітними дослідниками у доволі антинаукових галузях езотерики та окультизму у модерний час. Вони використовували руни, та надавали їм сакральне значення. Більш за все опираючись на епоху Вікінгів, коли релігійна система скандинавів вже була доволі розвинутою, та руни Молодшого Футарка утратили магічний сенс.

Це було, знов ж таки зроблено для надання естетики та сакралізації. Та саме ці твори були обрані ідеологами III Рейху у нацистській Німеччині. Через це, нажаль, положення рун у наш час дискредитоване, тому, що вони асоціюються з націонал-соціалізмом або з неоязичництвом.

Події минулого століття погано відображається на рунах як на елементі культури ранньосередньовічних, так само як і сучасних германських народів. Феномен рун досі зберігає таємницю свого походження, але не таємниця використання рун, котра завдяки великій кількості досліджень вже була відкрита.

Список джерел та літератури

Джерела:

1. Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о Нибелунгах. Библиотека всемирной литературы. М., 1975. 751 с.
2. Иордан. О происхождении и деяниях гетов = *Getica*. Вступ. ст., пер. с латин., коммент. Е. Ч. Скржинской. 2-е изд., испр. и доп. СПб.: Алетейя, 1997. 505 с.
3. Корнеев Ю. Б. пер. "Песнь о Нибелунгах", "Наука", Л., 1972. 344с.
4. Прорицание вёльвы. Песни о богах: Прорицание вёльвы. Ленинград: Ленинградское отделение Издательства Академии наук СССР, 1963. С. 9-15.
5. Речи Высокого. Песни о богах: Речи Высокого. Ленинград : Ленинградское отделение Издательства Академии наук СССР, 1963. С. 16-30.
6. Речи Гримнира. Песни о богах: Речи Гримнира. Ленинград : Ленинградское отделение Издательства Академии наук СССР, 1963. С. 35-40
7. Речи Сигридивы Песни о героях: Речи Сигрдривы. Ленинград: Ленинградское отделение Издательства Академии наук СССР, 1963. С. 109-112
8. Саксон Грамматик. Деяния данов: В 2 тт. I—XVI книги Пер. с лат. А. С. Досаева. М.: Русская панорама; СПСЛ, 2017. 1224 с.
9. Старшая Эдда. Ленинград: Ленинградское отделение Издательства Академии наук СССР, 1963. 260 с.

10. Тацит Корнелий. О происхождении германцев и местоположении Германии // Корнелий Тацит. Сочинения. СПб., 1993. 321-341.

Література:

11. Басилов В. Н. Шаманство как ранняя форма мистицизма М.: Мысль, 1989. С. 94-108. 335 с
12. Берснев П. В. Священный Космос Шаманов. Архаическое сознание, мировоззрение шаманизма, традиционное врачевание и растения-учителя. СПб., 2012. 368 с
13. Браун. Ф. А Северная мифология Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). СПб., 1901. Т. XXXII. С. 248—250.
14. Вебер Э. Руническое искусство. Пер. Скопинцева Е. М. СПб.: Издательская группа «Евразия», 2002. 160 с
15. Вестергорд Э. Родство против договора. Германский героический эпос глазами исторического антрополога Другие средние века. СПб., 2000, С. 67-79.
16. Грёнбек В. Эпоха викингов. Мир богов и мир людей в мифах северных германцев. М: ЗАО «Центрполиграф», 2019. 608 с.
17. Гуревич А. Я. Средневековая литература и её современное восприятие. // Из истории культуры Средних веков и Возрождения. О переводе «Песни о нибелунгах» М., 1976. С. 276—314
18. Гухман М. М. Готский язык. М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. - 288 с.

- 19.Доблхофер Е., Фридрих И. История письма. Эволюция письменности от Древнего Египта до наших дней Пер. с немецкого Г. М. Бауэра, И. М. Дунаевской. М.: Изд-во Эксмо; СПб.: Terra Fantastica, 2002. 400 с.
- 20.Истрин В. А. Развитие письма. Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1961 с.395
- 21.Кайа А. М. Руны. М.: Локид, 1998. 429с.
- 22.Королев К. Скандинавская мифология. Энциклопедия. СПб.: Мидгарт, 2007. 585 с.
- 23.Лавров В. В. Епископ Ульфилы и развитие готской литературы Интеллектуальная элита античного мира. Тезисы докладов научной конференции. 8–9 ноября 1995 г. СПб., 1995
- 24.Лебедев Г. С. Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси. СПб.: Евразия, 2005. 640 с.
- 25.Леви-Брюль, Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении М.: Педагогика-Пресс, 1994. 608 с.
- 26.Липс Ю. Происхождение вещей. Москва: Иностранная литература, 1954 - с.490
- 27.Макаев Э. А. Язык древнейших рунических надписей (лингвистический и историко-филологический анализ). Изд. 2-е, стереотипное / Под ред. М. С. Кожуховой. М.: Едиториал УРСС, 2002. 156с. (История языков народов Европы.)
- 28.Мельникова Е.А. Скандинавские рунические надписи М.: Восточная литература, 2001. 255 с.
- 29.Панов Е. Н. Знаки. Символы. Языки. М.: Академ-пресс, 2000. 236с.

- 30.Петрухин В. Я. Мифы древней Скандинавии М.: АСТ, Астрель, 2011. 464 с.
- 31.Петрухин В. Я. О картине мира у скандинавов-язычников (по «памятным камням» V—XI вв.). // Скандинавский сборник. 1978. - № 2 3.
- 32.Петрухин В. Я. Погребения знати эпохи викингов (по данным археологии и литературных памятников). // Скандинавский сборник. 1976. №21. С. 153-170.
- 33.Пріцак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). К.: АТ "Обереги", 1997. 1080 с.
- 34.Семёнов Ю. И. Тотемизм, первобытная мифология и первобытная религия. // Скепсис. № 3/4. Весна 2005. С. 74-78.
- 35.Симпсон Ж. Викинги. Быт, религия, культура. М.: Центрполиграф, 2005. Перевод с англ. яз. Н. Ю. Чехонадской.
- 36.Смирницкий А.И. К вопросу о языке старших северных рунических надписей. // Вестник МГУ. 1947. №8. С. 67–92.
- 37.Стеблин-Каменский М.И. Миф. Ленинград, «Наука», 1976. Академия Наук СССР. Серия «Из истории мировой культуры». 122с.
- 38.Тайлор Э. Б. Первобытная культура, серия М: Издательство политической литературы; Москва; 198. 579с.
- 39.Торссон Э. Руническое учение. М.: София, Гелиос, 2002. 320с.
- 40.Федосеев Н. Ф. О достоверности рунических надписей Причерноморья // Археологія. 2010. № 1. С. 127-128.

- 41.Хлезов А. А., Безрогов В.Г. Англо-саксонская руническая надпись из собрания Публичной Библиотеки: Опыт предварительного анализа. Вторые Скандинавские чтения. Сборник материалов. СПб., 1999. 363-370.
- 42.Хлезов А.А. Предвестники викингов. Северная Европа в I-VIII веках. Спб.: Издательство "Евразия", 2002.
- 43.Хойслер А. Германский героический эпос и сказание о Нибелунгах. М.: "Иностранная литература", 1960. Перевод с нем. яз. Д. Е. Бертельса.
- 44.Шумовский А. Острие с рунической надписью, найденное в Сушично Вестник археологии и истории. СПб., 1888. Вып. VII. 215-227.
- 45.Эссомба Ж. Памятники как фактор подлинности культуры. - М.Суздаль, 1978. 5 с.
- 46.Düwel K. Runeninschriften auf Waffen Schriftenreihe des Instituts für Frühmittelalterforschung der Universität Münster. Münster, 1981
- 47.Wimmer L. F. A. Die Runenschrift. Berlin, 1887. 227 s.